

Bojan Savić Ostojić

KAKO ZLATNI VRH PENKALA KLIZI PO PAPIRU

(O *Žutoj svesci* Helen Garner)

Kako je umirujuće pisati u ovu svesku, u groznoj sobi koja je tako daleko od kuće.

Pišem i postajem gospodar svega što mi se nalazi u vidokrugu.
(1983)

„Helen Garner je čitavog života vodila dnevnik”, svečano stoji u uredničkoj belešci na početku *Žute sveske*. Odmah potom se s ironičnim otklonom dodaje: „[...] ali dosad su te beležnice, ispunjene njenim mislima i zapažanjima, frustracijama i radostima, stajale pod ključem, izvan dometa, u ormaru za veš.” „Dosad”, to znači do 2019, kada je objavljena *Yellow Notebook*, prvi izbor iz autorkinih dnevnika koji pokrivaju period između 1978. i 1987. Za njim će uslediti još dva nastavka: *One Day I'll Remember This* (1987–1995) i *How to End a Story* (1995–1998), oba objavljena 2021. U proleće ove godine, sva tri izbora ukoričena su u jednu knjigu, koja nosi isti naslov kao poslednji dnevnik.

Helen Garner već je ranije objavljivala izbor iz svojih dnevničkih zapisa. U knjizi raznovrsnih tekstova, eseja, reportaža i beležaka, *Everywhere I Look* (2016), njima je posvećeno jedno poglavlje. To iskustvo ju je zasigurno ohrabrilo da razmišlja o knjizi koju će činiti isključivo dnevni. Ali za razliku od vremenski bliskih zapisa iz te knjige, za tekstove koju je uključila u *Žutu svesku* značajna je distanca koja razdvaja vreme stvarnog vođenja dnevnika i vreme njihovog oblikovanja u knjigu.

Iako je preterano reći da je tek nakon trideset godina uzela da ih čita, autorki je svakako bilo potrebno toliko vremena da se dovoljno udalji od svojih zapisa da bi im pristupila s kreativnom namerom. Drugo, oblikovanje je postalo moguće tek kad je u toj raznovrsnoj građi pronašla naznaku narativne niti. Garner nije svojim dnevnicima prišla s namerom da do kraja i formalno ispoštuje uobičajeno pakovanje dnevnika koji se objavljuju za druge. Iako ih je nazvala dnevničkim, ona je svoje zapise birala imajući u vidu široki narativni zamah koji, što otvoreno, što između redova, u toku spomenute decenije prati njene preobražaje u duhovnom i emotivnom smislu. Sama podela na tri nastavka izvedena je u skladu s ličnom hronologijom. U *Žutoj svesci* prisustvujemo raspadu braka sa Heleninim drugim suprugom, Žan-Žakom Portajem (obebeženim inicijalom F) i početku veze sa piscem Marijem Bejлом (šifra V), koja će obeležiti naredni nastavak, *Pamtiću ovo jednog dana*. Sve vreme se prati postepeno odrastanje i oslobađanje Helenine ćerke Alis Garner, obeležene slovom M. Treći dnevnik, *Kako završiti priču*, posvećen je komplikovanom razlazu sa V-om. Podela se istovremeno zasniva i na punktovima autorkine karijere i prati njenu postepenu afirmaciju. *Žuta sveska*, recimo, počinje neposredno nakon objavljivanja prvog romana *Monkey Grip*, a prati nastanak romana *The*

Children's Bach i knjige priča *Postcards from Surfers*. Dnevnička trilogija, koja ukupno broji oko osamsto stranica, završava se 1998. godinom, kada Helen ujedno postaje srećno razvedena žena i nezaobilazni akter na književnoj mapu Australije.

*

Rođena 1942, Helen Garner, koju Lesli Džejmison u *The Paris Review*-u naziva „australijskim nacionalnim blagom“, najpoznatija je po romanima *Monkey Grip* (1977), *The Children's Bach* (1984) i *Spare Room* (2008), kao i po novelama (*Postcards from Surfers*, 1985). Značajan deo njenog stvaralaštva čine dokumentarni tekstovi, poput *The First Stone* (1995), knjige reportaža o seksualnom maltretiranju na Koledžu Ormond koja će postati njen prvi bestseller. Tu spadaju i reportaže sa suđenja, poput *Joe Cinque's Consolation* (2004) i *This House of Grief* (2014), koju su kritičari poredili sa Kapoteovim *Hladnokrvnim ubistvom*. Vredi spomenuti i druge nefikcionalne forme koje autorka objedinjuje pod žanrovskom odrednicom *true stories* i nekoliko scenarija. Osim u dva navrata u periodici, knjige Helen Garner dosad nisu prevedena na srpski.

Dela Helen Garner uglavnom su zasnovana na autobiografiji. „Roman se pravi od isečaka iz naših i tuđih života“, izjavljuje Garner u *Other People's Words*, autobiografskoj knjizi njene prve izdavačice Hilari Mekfi, „od onoga što nam padne na pamet usred noći, kao i od čitavih svezaka punih nasumice zgrnutih detalja.“ Međutim, prema našem mišljenju, najveći značaj objavljenih dnevnika Helen Garner nije u tome što predstavljaju neposredni uvid u autorkinu intimu, niti u tome što bi se, u svojstvu građe, mogli porediti s njenim romanima i novelama. Ako ona i želi da „odškrine“ svoju autorsku radionicu, to čini potpuno svesna čitaočevih očekivanja, sa željom da ga zabavi. Drugim rečima: kao da piše roman. Način na koji je Garner poređala izabrane pasaže uspostavlja specifičnu dinamiku koja ove tekstove udaljava od izvornih dnevnika. Autorka se najpre opredelila za fragment kao jedinicu, a ne za opširna svođenja dnevnih rasporeda i obaveza. Proterani su svi tipični dnevnički momenti: datiranje je svedeno na godinu, pomenutu samo na počecima poglavlja, izdvojeno ukazivanje na mesto pisanja izostaje, a deiktični izrazi, „jutros“, „danas“, „juče“, svedeni su na minimum. To brisanje koordinata tipičnih za dnevnike izvedeno je upravo da bi u prvi plan izbio sam zapis, njegova lapidarna žestina. Ujedno, time što su poređani kao nepovezani bleskovi, izabrani zapisi uspostavljaju ritam karakterističan za sveske. Među onima koje smo predstavljali u ovom feljtonu, dnevnicu Helen Garner najviše podsećaju na dnevnike Žila Renara.

Fragment je ujedno i osnovna jedinica čijim montiranjem Helen Garner gradi svoje duže forme: „Nisam vešta u sastavljanju velikih dela.“, piše 1978. „Raspon pažnje mi je kratak. Mogu da stvaram samo u kratkim, intenzivnim naletima.“ Uzmemo li dodatno u obzir da se u zapažanjima neretko osvrće na druge poznate autore dnevnika (Virdžinija Vulf, Ketrin Mensfild, Peter Handke), možemo naslutiti kakva je lektira poslužila Helen Garner kao mogući uzor za oblikovanje knjige.

*

Neposrednost tona najveće je čitalačko blago *Žute sveske*. Čitalac odmah čuje autor-kin glas. Nju i inače, naročito nakon polemika koje su izazvale knjige reportaža iz devedesetih, bije reputacija da je bez dlake na jeziku. „Proletela sam kroz dnevnike i pisma Ketrin Mensfeld”, navodimo primer iz 1983. „Besnim na nju jer je tako *slatka* – želudac mi se okreće od tog tona uspavanke, od sladunjavih ‘mojih planina’. Ali”, dodaje potom, „to je samo zaštitni sloj preko one prave stvari, koja je čist mišić.” Godine koje dokumentuje *Žuta sveska* spadaju u doba Helenine borbe za mesto u australijskoj književnosti, koju predvode spokojno ustoličeni muškarci. Usiljeno mirni razgovori s izdavačima (evo odlomka iz razgovora s jednim: „Spustila sam slušalicu postideana i zbunjena. A onda sam mu napisala pismo koje najviše liči na žestoki udarac u dupe”), odbijanja nakon kojih slede žučna pisma, vrebanje priznanja koje nikako ne dolazi ritmom kojim očekuje, u paru s napadima sumnje pri čitanju uspešnijih kolega – sve se to u zapisima smenjuje s autor-kinom nepokolebljivom svešću da je na pravom tragu. „Bilo kako bilo, ja imam ovu malu moć – spisateljica sam”, piše 1986: „Mogu da iskoristim sve što se dešava, da ga preoblikujem i tako preuzmem kontrolu nad njim.”

Iza neposrednosti tona i žestine prve ruke, kod Garner često vreba skrivena radost, spremnost na svakodnevno iznenađenje. Iza odsečnih otpisivanja čitalac otkriva temperament koji je sklon oduševljenju, s maltene religioznim akcentima. Potpuno nepredvidljivo i hirovito, sirova zapažanja, tračevi i zlobne primedbe poznanicima i piscima smenjuju se s tišim i svedenim zapisima, čiji ton vuče na epifaniju, na haiku. „Prolećna noć”, piše 1980, „crno nebo posuto zvezdama, vazduh svež i zasićen mirisom trave, i dah stvari koje tek rastu”. Kao u najboljim trenucima kod Kolridža ili Handkea, u *Žutoj svesci* se susrećemo s malim pribiranjima što prerastaju u prosvetljenja, a koja inspirišu susreti s ljudima i stvarima, sa životom koji se odjednom našao nadohvat ruke.

Zapise ne prate komentari koji bi paralelno navodili na čemu je u dato vreme autor-ka radila. Nema padajućeg antrfilea koji bi čitaocu, na primer, saopštio „te i te godine autorka se razvodi”. I lokacije na kojima se sveske vode – Melburn, Primroz Gali, Sidnej, voz Gan – ukazuju se čitaocu simultano kad i autorki-učesnici, krajnje usputno. Garner se prema svojim dnevnicima odnosi kao prema nađenim pismima koje objavljuje želeći da ispoštuje svežinu prve ruke, unapred odustajući od svake naknadne intervencije. To su pravila pisanja za sebe: ono ne objašnjava već podrazumeva. Ali iako je šturo, to pisanje i te kako komunicira sa čitaocem, možda i intenzivnije od onog koje nastoji sve da objasni. Helenina sveska se upravo zahvaljujući ovoj umešnoj rasparčanosti daje čitati i kao romaneskno štivo.

Ako, na primer, u drugoj polovini *Žute sveske*, shvatamo da je na pomolu nekakva emotivna promena, to je zato što iz fragmenata koje zapisuje izbija istinska emocija, „emocija, a ne sentimentalnost”, napisaće ona 1982, „jer sentimentalnosti je stalo da se pokaže, a emociju zaboje da li je neko posmatra”. I Garner oseća da se stupanje u ljubav može najpouzdanije ispratiti samo fragmentima, onima koji se beleže iz dana u dan i među kojima ne vlada nikakva doslednost. Svaki linearan ili distanciran prikaz javljanja ljubavi, Helen to zna, zvuči jeftino i neubedljivo. Novu strast autorka dnevnika dočekuje s mešavinom straha i izazova, a pošto je profesionalna spisateljica, koristi priliku da skicira

anarhičnost i subverzivni potencijal ljubavi. „Jedina strastvena ljubav koja može da koegzistira sa civilizovanim životom u kojem postoji svakodnevni rad jeste ljubav prema našoj deci”, kaže beleška iz 1984. i dodaje: „Ona druga ljubav ili će izgubiti svoju ludost i postati nešto drugo ili će podići sve u vazduh.” Iako boluje od svih simptoma zaljubljenosti, što je čas oduševljava, čas dovodi do očaja, Helen je i u romantičnijim trenucima svesna da se zaljubljuje u oženjenog pisca. Tad samokritično i proročki navodi: „Ovoga što pišem stideću se kasnije, kad V prestane da bude TAJANSTVENI STRANAC i kad otkrije svu svoju zlobu i slabost (kao i ja svoju)” (1987). Čitav jedan deo *Žute sveske* mogao bi se čitati i kao originalna dramatizacija Bartovih *Fragmenata ljubavnog govora*, koje Garner na jednom mestu 1986. oduševljeno citira, konstatujući da i ona i Bart polaze od istog „sirovog materijala”, ali da su im zaključci i formalni izbori totalno različiti.

Razmatranja književnih pozicija koje autorka skicira u sveskama ukazuju na put koji je ona već odabrala. Garner se ne pozicionira kao „maštovita” autorka epskih, silovitih povesti, niti je privlači pozicija autoritativnog arbitra za sve žive teme, koju književnici na svim meridijanima tako često zauzimaju. Helen nije iz tabora pisaca koji izmišlja ju. Ona bira da posmatra i sluša, a ne da drži banku. Potpuno je svesna da je riskantno njeno opredeljenje za stvarnost i žive modele: „Ako budem pisala o onome što stvarno želim”, beleži 1978, „o ljudima koje poznajem kod kuće, nikad više neću moći da živim u Melburnu.” Njen poetički kredo blizak je geslu koje na jednom mestu pripisuje G. K. Infanteu: „[...] pisac je važan ne zato što ume da piše već da sluša. Njegov posao je da *uhvati ljudski glas u letu.*”

U tom kontekstu indikativne su epizode o atmosferi koja vlada u književnim krugovima, ne samo u Australiji već i na festivalima koje Garner posećuje. U njima čujemo i satirične tonove: „Bila sam jedina spisateljica na večeri. Kako je večer prolazilo, osetila sam kako se ego stranih pisaca nadima i hvata više vazduha nego što je to učinio dim od cigareta koji se gusto vinuo iz njihovih usana” (1984). Žestoki portreti savremenika i savremenica provlače se kroz celu *Trilogiju*, ali i izrazi iskrenog divljenja, poput ovog portreta iz drugog toma, zapisanog 1987: „Sinoć čitanje sa Džeraldodom Marnejnom. Briljantan: strahovita gustina ličnosti. Čita svoje duge, kompleksne rečenice sa izuzetnom koncentrisanom energijom. *Interiornost* onoga što piše. Preplavljena poštovanjem.”

*

Na kraju, što je opšte mesto za sve sveskopisce, jedan od važnih motiva *Žute sveske* jeste način na koji autorka tretira svoje dnevnike. Helen Garner prema njima najpre oseća totalnu odbojnost: na samom početku pita se da li bi bilo najpametnije da sveske spalj, a kasnije odlučuje „da ih spakuje i stavi negde gde ih ne [može] dohvatiti” (1978). U trenucima kad im je naklonjenija, beležnice postaju podloga čistog zadovoljstva pisanja: „Zašto ovo zapisujem? Delom zbog zadovoljstva koje mi pruža gledanje kako zlatni vrh penkala klizi po papiru, kao kad mi je bilo deset godina.” Kad ih je najsvesnija, u konačnici Garner sveske doživljava kao sredstvo da iznova uspostavi nit sa sobom: smatra ih najpouzdanijim načinom da epizode iz prošlosti, koje su u realnom vremenu bile neuhvatljive, dešifruje na miru.

S tim u vidu se 1986. penje na visoku stolicu i otvara ormar za veš. „Sat vremena sam stajala na barskoj stolici kraj ormarića i čitala stare dnevnike. Gola stopala su mi pomodrela od zime. Bol iz tih godina izbija, sad kad ih čitam bez filtera prethodnog neznanja.” Možda je autorku baš ta svest o preobražaju, onom neuhvatljivom, za čije su primećivanje potrebne godine, navela da svoje dnevnike objavi i pred čitaocima koji ne znaju ništa o njoj. Možda je želela da i neko drugi, čitajući ih, nešto o samom sebi usput sazna.

IZVORI:

- Garner, Helen. (2016). *Everywhere I Look*. Melbourne: Text Publishing Company.
 Garner, Helen. (2019). *Yellow Notebook*. Melbourne: Text Publishing Company.
 Garner, Helen. (2021). *One Day I'll Remember This*. Melbourne: Text Publishing Company.
 Garner, Helen. (2021). *How to End a Story*. Melbourne: Text Publishing Company.
 Jamison, Leslie. (2025). "On Helen Garner's Diaries". *The Paris Review*, March.
 McPhee, Hilary. (2001). *Other People's Words*. Sydney: Pan Macmillan.